

KOOPEN IN MIDDEN CELEBES

DOOR

ALB. C. KRUYT

MEDEDEELINGEN DER KONINKLIJKE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN, AFDEELING LETTERKUNDE
DEEL 56, SERIE B, N°. 5

AMSTERDAM — 1923

Bibliothèque Maison de l'Orient

150004

KOOPEN IN MIDDEN CELEBES

DOOR ALB. C. KRUYT

In den heel ouden tijd, vertellen de Toradja's van Midden Celebes, wisten de bewoners van het strand nog niet, dat er menschen in het binnenland woonden. Maar eens zagen zij dat er kaf van rijst en vezels van uitgeklopt sagoemerg in de rivier dreven. Ze begrepen nu, dat er menschen moesten wonen in de blauwe bergen daar in de verte, en ze besloten hen op te gaan zoeken. Daarom trokken ze stroomopwaarts het land in. Dorpen vonden ze niet, want die lagen verborgen op toppen van met zwaar geboomte begroeide bergen. Maar ze vonden andere teekenen van de aanwezigheid van menschen. Ze zagen bamboekokers aan palmboomen hangen. En toen ze van het vocht dronken, dat in deze kokers werd opgevangen, leerden ze den palmwijn kennen, die ze zich zeer lieten smaken. Menschen zagen ze niet.

Na eenigen tijd maakten die strandbewoners weer eene wandeling naar het binnenland, maar nu namen ze zout met zich mede. Hunne kelen waren dorstig geworden, en toen ze weer een koker aan een boom zagen hangen, namen ze die er af, dronken haar leeg, maar hingen bij den leegen bamboe een pakje zout. Daarna trokken ze zich weer naar de zee terug. Toen de Toradja'sche palmwijn-tapper in den laten namiddag den drank wilde halen, die hem na de vermoeienissen van den dag zou verkwikken, vond hij den bamboe leeg, en wat er bij gehangen was, kende hij niet. Hij rook er eens aan; heel voorzichtig bracht hij de punt van zijn tong er aan en hij vond dat dit goed smaakte. En toen het bleek, dat hij van dit likken geen buikpijn kreeg,

likte hij eens vaker, en hij merkte, dat dit zijn eetlust opwekte.

De strandbewoners herhaalden hun bezoek, en telkenmale dronken zij van den palmwijn, en hingen wat zout daarvoor in de plaats in den boom. De Toradja begon op het zout te rekenen, en wanneer het verbruikt was, en hij vond nog geen nieuwen voorraad in den boom, dan verlangde hij naar het bezoek van de strandbewoners. Langen tijd had deze ruilhandel plaats gehad, zonder dat beide partijen elkaar hadden gezien. Maar langzamerhand kwam het verlangen in den Toradja op om kennis te maken met hen, die het heerlijke zout brachten. Eerst begluurde hij de bezoekers van achter een boom, maar toen hij zag dat het menschen waren als hij, en dat ze zich goed gedroegen, liet hij zich aan hen zien, en maakte kennis met hen. Toen noemden de strandbewoners het volk der palmwijntappers: Toradja, d.i. „Binnenlanders”. Toen ze elkaar hadden leeren verstaan, erkenden de Toradja's de zoutbrengers als hunne meerderen, hun heeren, want dezen droegen broeken, terwijl de binnenlanders zich slechts met een lendengordel van geklopte boombast kleedden.

Dit is het verhaal van den eersten handel der Toradja's, een verhaal, dat men met allerlei variatie's bij verschillende volken in den Archipel terugvindt.

Ruilhandel hebben de Toradja's nog tot voor korten tijd gedreven. Ze kenden het geld niet, en dit had voor hen ook geen waarde. Ze namen zilverstukken alleen aan om er dadelijk een gat in te boren, en ze dan aan een koord geregen hunnen kinderen om den hals te hangen. Ik herinner mij nog, dat een man mij een rijksdaalder vroeg voor een kleine dienstprestatie. Ik zeide hem echter, dat ik hem een hoofddoek zou geven, die in dien ouden tijd een waarde vertegenwoordigde van 35 cents. De man was hier heel blij mee, en roemde mijn goedgeefsheid tegenover hem, want hij had mij om een rijksdaalder gevraagd, en ik had hem iets gegeven, dat veel grooter waarde had, en hem veel blijer maakte.

Ruilhandel dreven zij onder elkaar, en met de Chineesche kooplieden, die zich langzamerhand aan de stranden kwamen vestigen. Geen enkel voorwerp had een vaste waarde, want deze werd alleen bepaald door de behoefte, die men aan iets had. Dan gebeurde meermalen het volgende: Ik kreeg een bezoek van een man, wiens speer mijn begeerte opwekte. Ik vroeg hem of hij die aan mij wilde overdoen. „Dat is goed, antwoordde de man, geef mij dan een doos percussies voor mijn geweer; de mijne zijn juist op”. „Percussies heb ik op dit oogenblik niet, zei ik, maar ik zal u wat anders geven”. Ik bood hem andere dingen aan, die evenzeer door de Toradja's begeerd worden, en die van vijf tot achtmaal de waarde van een doos percussies hadden. Maar ik kreeg de speer niet en de eigenaar ging er mee heen.

Ik herinner nog mijne verbazing bij het volgende tooneeltje: Ik was in den winkel van een Chinees, toen een Toradja binnentrad, en een pak was neerlegde van ongeveer 10 kilogram, in dien tijd een inkoopswaarde vertegenwoordigende van vijf gulden. Met een enkel woord: „Naalden”, duidde de man aan wat hij voor zijn was zocht. De Chinees nam twee gewone naalden, en reikte die den man toe met de vraag of hij zulke bedoelde. De Toradja nam de twee naalden aan, borg ze zorgvuldig in zijn sirihtasch op, en met een vergenoegd gezicht liet hij zijn was voor die twee naalden achter.

Koopen beteekent niet voor den Toradja, dat men de waarde voor iets geeft, maar eenvoudig, dat men voor iets dat men begeert, wat in de plaats geeft, al is dit naar onze schatting van veel minder waarde. Koopen is voor den Toradja dan ook een anderen vorm van vragen. Nu nog zal men aan het meer alleen van „kopen” spreken, wanneer het iets geldt uit de winkels der handelaars. Maar ziet men van elkaar iets, dat die persoon te voren nog niet had, en waarvan men niet kan denken, dat het uit den winkel ge-

kocht is, dan vraagt men altijd: „Wie heeft u dat gegeven”, nog in het midden latende, of het voor niets is gegeven, dan wel in ruil voor iets anders, gekocht dus.

Toen ik eens in den ouden tijd met het tegenwoordige landschapshoofd van Posso eene reis maakte, kwam het gesprek op het voedsel, dat een Possoër zich verschaft als hij op reis is, want zelden neemt hij teerkost mede, in elk geval nooit in voldoende hoeveelheid. Algemeen is de gewoonte van reizigers om aan de bewoners van een dorp, waar ze komen, om eten te vragen. „En nergens zal hun dat worden geweigerd, vertelde mijn reisgenoot, al zijn het lieden van een anderen stam. Alleen de To Pakambia maken hierop eene uitzondering; als men daar komt, moet men eerst bewijzen, dat men van de familie is, en als men dat niet kan doen, geven ze niets”. „Maar hoe doen dan de reizigers, die dit koopje snappen?” vroeg ik, „want ze moeten toch eten!” „O”, zei het hoofd, „we hebben nog een andere adat: „wanneer we in een dorp komen, en de bewoners willen na herhaald vragen niets geven, dan sturen we wat duiten of gambir, of een armband of iets dergelijks aan het hoofd van de plaats, en vragen om eten te kopen. Als ze dan nog niets geven, hebben we het recht om eten weg te nemen; als we maar niet zooveel er van verzamelen, dat we bij ons vertrek uit het dorp er van meenemen”. Men voorziet zich dus alleen van zooveel voedsel als men tijdens zijn verblijf in die plaats noodig heeft.

Nog een voorbeeld om duidelijk te maken, dat een Toradja aan „kopen” nog een anderen zin hecht, dan wij Westelingen dit gewend zijn te doen. Ik maakte dan ook eens een reis in gezelschap van iemand, bij wiens bloedverwant wij den nacht doorbrachten. Den volgenden morgen zag mijn reisgenoot een nog nieuwe parapluie, die de huisheer blijkbaar nog niet lang geleden in den winkel gekocht had. „Broer”, zei hij tot zijn verren bloedverwant, „geef mij dat regenscherm, ik heb het juist noodig nu ik met meneer op reis ben.” De

eigenaar had begrijpelijkerwijs geen lust om van dit voorwerp afstand te doen. Toen mijn reisgenoot dit zag, diepte hij uit zijn sirihtasch een kwartje op, legde dit voor den huisheer neer, en zeide: „Dit is de koopprijs”. Dadelijk antwoordde de ander: „Neem het maar mee”.

Het spreekt vanzelf dat zoo iets alleen onder bloedverwanten mogelijk is. Bij „kopen” denken de Toradja's dus niet aan de waarde van het begeerde voorwerp, maar aan een soort dwingend vragen. De „koopprijs”, dien men geeft, als de eigenaar onwillig is om het zijne af te staan, is dan ook nooit in evenredigheid met de waarde van het gevraagde. Door er iets voor in de plaats te geven, de „koopprijs” er van, zooals men het noemt, krijgt men een recht op het afgevraagde: de oorspronkelijke eigenaar kan er later niet meer op terugkomen. Want bij den Toradja zit ook sterk het gevoel: de eene dienst is de andere waard.

Hiervan wisten sommigen een handig gebruik te maken. Ze „schonken” aan deze of gene iets, zooals het heette „uit de blankheid huns harten”, d.i. voor niets; maar later vroegen ze dan iets terug dat van veel grooter waarde was dan het gegevene. Vooral de To Napoe waren in zulken handel heel handig, en daar de overige Toradja's zeer bevreesd waren voor deze lieden, kregen ze ook meestal wat ze vroegen. Daardoor waren de Possoërs ook altijd min of meer wantrouwend bij het ontvangen van geschenken. Toen in 1897 eene commissie van gouvernementswege eene reis maakte in de toen nog onafhankelijke Toradja-landen om een onderzoek in te stellen naar de rechten van Loewoe op deze streken, werden naar de gewoonte van dien tijd allerlei geschenken onder de hoofden des volks uitgedeeld. Velen echter kwamen mij mededeelen, dat ze zich bezwaard daarover voelden. Ik raadde hen aan om dan een zakje rijst aan de heeren van de commissie te brengen als „de prijs” van het geschonkene. En ofschoon de rijst in waarde niet halen kon bij die der geschenken, was men toch gerust. De geschenken waren

„gekocht”, en daardoor zouden de heeren er later nooit meer iets voor kunnen vragen.

Maar in het „kopen” der Toradja's ligt nog een andere zin, en bij deze beteekenis is het vooral dat ik uwe aandacht wensch te bepalen. Ik wil beginnen met er u een voorbeeld van te vertellen: In den ouden tijd bestond de gewoonte om het handvat van het zwaard met lang hoofdhaar te versieren, zoodat dit als een pluim er van afhing. Dit haar mocht niet genomen zijn van een verslagen vijand, maar het moest afkomstig zijn van eene vrouw. Ik heb bij deze gewoonte nooit iets kunnen merken, als zou men door dit haar zijn eigen levensgeest trachten te versterken, of iets dergelijks. Men beschouwde het geheel en al als eene versiering van het zwaard. Dat het haar van eene vrouw moest zijn zal wel gelegen zijn in de omstandigheid, dat men aan iets dat men van de vrouw in den strijd meeneemt, dapperheid ontleent. Zoo nam een jongeling altijd een gebruiksvoorwerp of een kleedingstuk van een meisje mede in den strijd, zonder dat hij zich daardoor verplichtte om later met dat meisje te huwen. Dat voorwerp had hij bij zich, droeg hij aan het lijf, wanneer men slaags raakte; dat voorwerp schonk hem dapperheid. Zoo deelden de meisjes ook tabak onder de jongelui uit met hetzelfde doel; die tabak werd dan gepruimd als men den vijand te lijf ging.

Deze dingen moesten steeds uit „de blankheid van het hart” gegeven worden, anders zouden ze hunne werking missen. Maar nu zien wij, dat het hoofdhaar dat aan het gevest werd bevestigd, „gekocht” moest zijn. Nu is haar op zichzelf van geen praktische waarde voor den Toradja, en men zou zoo zeggen: eene vrouw staat heur haar af, of ze doet het niet; maar dat iemand het zou kunnen kopen, is in deze omgeving iets vreemds. En inderdaad zal eene vrouw haar hoofdhaar alleen afstaan aan met haar bevriende lieden. De reden moet gezocht worden in de beteekenis, die het hoofdhaar voor de eigenares zelve heeft: het haar is een zetel van levenskracht;

door er afstand van te doen, zou ze haar eigen lichaam verzwakken. We kunnen ons dus voorstellen, dat eene vrouw zegt: „Ik ben u genegen, en daarom zou ik u wel mijn hoofdhaar willen afstaan; ge zoudt er geen tooverij mee verrichten, die mijne gezondheid zou benadeelen. Ik ben alleen bang, dat ik, door mij van mijn hoofdhaar te ontdoen, van mijne levenskracht zal moeten inboeten.” We kunnen ons dan ook voorstellen, dat de man antwoordt: „Daar hebt ge gelijk in: maar weet ge wat: ik zal u voor dat levenskrachtige haar eenige dingen in de plaats geven waarvan zulk een magisch werkende kracht uitgaat, dat alle boosheden in de lucht die gebruik zouden willen maken van uwe tijdelijk verminderde levenskracht (weerstandsvermogen) om u ziek te maken, daardoor worden vernietigd”. Hierdoor gerustgesteld staat de vrouw dan haar hoofdhaar af.

Is nu de „prijs”, dien men voor dat haar geeft, van magische beteekenis? In alle opzichten. De koopsom was: een koperen bord „om het haar in op te vangen”, een hakmes „om het haar af te snijden”, een hoofddoek „om er het hoofd mede te bedekken”, opdat de vrouw niet ziek zal worden. We vinden hier dus als koopsom: koper, ijzer en katoen, drie zaken die naar de voorstelling der Toradja's magisch krachtig zijn.

Koopen is dus in dezen zin: iets geven, dat door zijne magische kracht mogelijk onaangename gevolgen door het afstaan van het gevraagde vernietigt, dus voorkomt. Dit magische karakter van koopen komt vooral uit in een geval als het volgende: Wanneer men in Onda's een moedigen hond koopt, moet men behalve diens lichaam ook zijn moed koopen, zooals het heet. Behalve den prijs dien men gewoon is voor een hond te betalen, geeft men den eigenaar nog een bijl of een speer als prijs voor de pooten, een vischangél van koper als de prijs voor de tanden, en tien bossen rijst als prijs voor zijne ingewanden. De tanden zullen dan altijd het wild vasthouden als de angél het den visch doet. Wanneer men

zoo niet deed, zegt men zou bij de wisseling van meester de hond zijn moed verliezen.

We hebben hier dus drie magisch sterke voorwerpen: ijzer, koper en rijst; de laatste is een produkt van de zoo krachtige zonnewarmte, die zij (de rijst) in zich besloten houdt. Deze drie dingen moeten alle invloeden, die verslappend op den hond zouden inwerken, en hem zijn moed zouden doen verliezen, vernietigen. De ingewanden worden hier beschouwd als de zetel van 't gemoed, het innerlijk waaruit de dapperheid ontspruit. Aan het oorspronkelijk magische is een vorm gegeven, die het gevoel van den primitieve voor sympathetische handelingen bevredigt. Daarom moet het koper de gedaante hebben van een engel, opdat de tanden als engels mogen zijn, en om magisch werkende krachten op het gemoed te weren en onschadelijk te maken wordt rijst genomen, dat de ingewanden als natuurlijk orgaan voedt.

Op deze oorspronkelijk magische beteekenis van „kopen” heeft Mr. F. D. E. van Ossenbruggen reeds in algemeene bewoordingen gewezen in zijn mooie studie over *Het primitieve denken*, en wij willen dit nader toelichten aan de hand van gegevens, die de bewoners van Midden Celebes ons verstrekken.

Een van de meest gebruikte woorden voor „kopen” is hier *oli*, een van die Indonesische woorden, die nagenoeg bij alle volken van den Archipel met verschillende wijzigingen, gevonden worden. Ieder kent het Maleische *beli*, dat hetzelfde woord is. Wanneer wij nu nagaan, wat de Toradja zooal met „kopen” bestempelt, dan zullen we al dadelijk enkele transacties aantreffen, die niet anders dan eene magische beteekenis kunnen hebben.

1. In den ouden tijd gingen de Toradja's er veel op uit om koppen te snellen. Eigenlijk behoorde zoo iets ieder jaar plaats te hebben. Men koos daartoe den tijd dat de rijst aan het rijpen was. Dan was er voor den man niet veel meer

te doen in huis, terwijl in den tijd van het oogsten onthouding van hem werd geëischt, die beter te dragen was, wanneer hij roem ging zoeken te verwerven in het land van den vijand. De streek, waarheen men met dit doel trok, was dikwijls ver verwijderd. Een tocht van enkele dagen vol ontbering langs sluippaden door de wildernis, ten einde hunne nadering verborgen te houden, was dikwijls noodig om er te komen. Wanneer men dan eindelijk bij het eerste riviertje was aangekomen, waarvan het water door den vijand werd gebruikt, zou men daarvan niet nemen om te drinken of te koken, al eer de leider van den troep dit water „gekocht” had door er een koperen duit in te werpen.

In verband met hetgeen ik zooveen heb gezegd, zou het vermoeden in ons kunnen opkomen, dat men zich op het water een recht wilde geven door het te koopen. Maar deze gedachte kan de menschen niet tot deze gewoonte hebben geleid, want alles wat aan den vijand toebehoort, mag men vrijelijk nemen als buit. Neen, met dit koper moesten mogelijk daar sluimerende magische krachten opgelost worden, opdat men door het drinken van dit water niet ziek zou worden.

Dat men door den koperen duit niet bedoelde recht op het water te krijgen, blijkt wanneer deze zelfde „koop” wordt gedaan in andere omstandigheden. Wanneer in de Meerstreek eene moeder haar pasgeborene voor de eerste maal naar het water brengt om het daar te baden, dan werpt zij er vooraf een kraal in als „de prijs” voor het water. Ook aan kralen schrijft men groote magische kracht toe, want ze zijn niet voor niets zoo hard. Alle mogelijk kwaad, dat door het gebruik van dit water den magisch nog weinig weerstand biedenden zuigeling zou kunnen schaden, wordt door die kraal vernietigd, opgelost.

Wanneer de kleine wat grooter is geworden, wil de moeder haar trots ook aan verwanten laten zien, die in een ander dorp wonen. De dag wordt dan bepaald, waarop de kleine voor de eerste maal wat meer van de wereld zal zien. In

zijn eigen dorp is het kind gewend, en dat hier geen invloeden zijn, die het kwaad doen, blijkt wel het duidelijkst uit de omstandigheid, dat het kind gezond is. Maar als het nu verder van huis gaat, zouden daar wel eens onzichtbare boosheden kunnen zijn, waar het kind niet tegen bestand bleek te zijn. Allerlei middelen om haar kind daartegen te beschermen maakt ze gereed. Ze weet, dat er een rivier is tusschen haar dorp en dat waarheen ze gaat; ze zal die straks over moeten trekken, en daarom houdt ze een koperen armring gereed. Is zij bij den stroom gekomen dan werpt ze den ring in het water, voordat ze er met haar kleine op den rug in neerdaalt. Gij vraagt haar: „Waarom doet ge dat?” En de moeder antwoordt: „Ik koop dit water tot badwater voor mijn kind; het zal nu heerlijk vast slapen van nacht”. Ja zeker, het koper heeft alle kwaad, dat den kleine zou kunnen benadeelen, opgelost; niets zal het hinderen; het zal rustig slapen, en dit alles is de prijs van een koperen armring wel waard.

2. Evenals het water wordt ook de grond gekocht. Het grondgebied van elk dorp is in groote trekken steeds bekend, maar praktische waarde heeft deze kennis niet, want het Possoland is zóó dun bevolkt, dat er steeds bouwgrond genoeg is. Wanneer iemand uit een ander gebied dan ook het verzoek doet ergens een rijstakker aan te leggen, wordt hem dit door het betrokken rechthebbende dorp steeds toegestaan, tenzij men iets tegen den persoon van den aanvrager heeft, en men hem uit zijne landpalen wil weren.

Maar met de toestemming van de eigenaars van den grond is hij nog niet klaar. Wanneer zulk een vreemdeling een stuk land heeft uitgezocht, waar hij zijn akker zal aanleggen, „koopt” hij eerst den grond. Daartoe maakt hij een gat in de aarde, en begraaft daarin een koperen duit (liefst een Chineesche met een vierkant gat middenin) en een kraal, waarbij hij spreekt: „Dit is de prijs van het land waarop wij

onzen akker aanleggen, dat de eigenaar van den grond niet boos op ons zij”.

Ter verklaring van dit „koopden” zou ik tal van voorbeelden kunnen aanhalen om te bewijzen, dat de Toradja zich voorstelt, dat er groote magisch werkende kracht van de aarde uitgaat. Blijkt die kracht niet reeds voldoende uit de gewassen, de boomen en planten, die de aarde voortbrengt? Vooral wanneer de grond ontbloot wordt, d. i. van zijn plantengroei ontdaan wordt om er rijst en mais te zaaien, komen die magische krachten vrij. Nog meer, wanneer de grond geopend wordt, hetzij door hem om te werken, of door er met den pootstok gaten in te steken. De menschen die hier sedert menschengeheugenis hunne akkers hebben aangelegd, zijn aan deze invloeden gewend, er immun voor geworden. Maar den vreemdeling kunnen ze schaden. Daarom doet hij wijs om die voor hem mogelijk schadelijke krachten bijtijds te neutraliseeren, en dit doet hij door den invloed van metaal en de harde kraal.

Maar de tegenwoordige Possoër is animist; hij voelt die dynamische werking van allerlei dingen nog wel, maar wanneer hij daaraan uitdrukking moet geven, kan hij dit alleen doen in animistischen zin: De grond heeft een „aardgeest” gekregen, dien hij aanduidt met den vagen naam van „eigenaar van den grond”, van wien hij het land „afkoopt”, opdat hij geen recht hebbe om boos te zijn op den akkerman.

Eene andere gelegenheid waarbij de grond „gekocht” wordt, terwijl het er eigenlijk om te doen is de kwade werking van de aarde, die langs mechanischen weg den mensch ziek maakt, te neutraliseeren, is het bouwoffer. Wanneer toch een huis wordt opgericht, is men gewend onder een of meer van de palen iets te leggen, waarmee men hoopt de schadelijke gevolgen van het openen der aarde voor het planten der palen te kunnen neutraliseeren. In Posso gebruikt men daarvoor de gewone middelen, die ook bij andere gelegenheden schadelijk werkende invloeden moeten oplossen: een koperen

duit, een kraal, pinang. Toen men ging denken aan een geest, die in de aarde woont, kon het wel niet anders of de voorwerpen, die in den grond werden gelegd, moesten als de prijs worden beschouwd, waarvoor men den grond van dien geest „kocht”, opdat hij de bewoners niet zou kwellen, omdat ze onrechtmatig van dien grond gebruik hadden gemaakt.

Deze gedachte vinden wij ook duidelijk uitgedrukt in een oud geschrift over de Minahassa ¹⁾, waarin wordt gezegd: „Onder de vier palen der hoeken en in het midden van het te bouwen huis worden gelegd vijf borden (aardewerk is magisch zeer krachtig door de daarin opgesloten warmte van het bakken): hiermee bidden ze (vervolgt de schrijver) van de godheid de plaats waar het huis gebouwd wordt, te mogen koopen, en bedoelen weder daarmede, dat ze de gronden, die dat wezen gemaakt heeft, niet naar willekeur hebben weggenomen. Onder den middelsten paal wordt op het bord nog gelegd: een stukje ijzer en een koraal van koper gemaakt.”

Hoe deze gedachte van een koopen van den grond in magischen zin zich kan uitbreiden vindt men in de Minahassa in het verhaal van de stichting van het dorp Kiawa, waar vooraf de grond, waar het dorp zal verrijzen, wordt gekocht voor 16 stukken lijnwaad en 4 stukken katoen. Deze magisch sterke voorwerpen zouden eigenlijk in den grond moeten zijn begraven, maar dit heeft men blijkbaar jammer geacht, en daarom werden ze onder de hoofden, die toch de bewakers van de adat zijn, verdeeld. Dat men hier niet aan een werkelijk koopen heeft te denken, volgt reeds uit de omstandigheid, dat de menschen die het dorp bouwden, de eigenaars ervan waren. Het katoen moest dus alleen dienen om de booze invloeden die bij het ontginnen van den bodem en het opzetten der huizen zouden loskomen, te vernietigen.

Aan een werkelijk koopen van den grond zou kunnen worden gedacht bij hetgeen nu en dan in Midden Celebes

¹⁾ *De Minahassa in 1825*, TBG 18, bl. 502.

gebeurde: Daar is het in den ouden tijd nu en dan voorgekomen, dat een of meer gezinnen tengevolge van een twist, of uit vrees voor een overval, hun eigen grondgebied verlieten, en naar dat van een anderen stam trokken. Ze verzochten dan aan de hoofden van dien stam een stuk grond, waarop ze konden wonen en hunne akkers aanleggen. Zulke stukken droegen den naam van *tana inoli*, „gekocht land”.

Voor ons Westerlingen is het koopen van land iets heel gewoons. Maar dat was het voor de Toradja's niet. Wel liet iedere stam rechten gelden op een bepaald grondgebied, waar ze sedert vele geslachten hun akkers hadden aangelegd, maar dat men land zou kunnen koopen in den eigenlijken zin des woords is hun vreemd. Deze gedachte is er pas later ingebracht, toen men op bevel van het Gouvernement sawahs ging aanleggen. Wanneer deze natte velden aan een ander werden overgedaan, werd wel eens van een „koopprijs” gesproken, maar tot nu toe wordt deze dan steeds opgevat in den zin van vergoeding voor de daaraan ten koste gelegde moeite.

Dit kwam ook duidelijk aan den dag, wanneer iemand een stuk boschgrond had ontgonnen om daar een rijstakker aan te leggen. Zulk een werk eischte natuurlijk veel meer inspanning dan het schoonmaken van een stuk land, waar vier of vijf jaar geleden reeds een akker was gemaakt, zoodat daar alleen kleine boomen en struikgewas te vellen zijn. Nu heeft de Possoër slechts individueel recht op den grond, zoolang hij dezen bebouwt; maar hij beplant den grond slechts één jaar lang, en verlaat dat stuk dan weer. Zoodoende mag ook een ander later een akker aanleggen op het stuk boschgrond, dat hij heeft ontgonnen, en waaraan hij heel wat meer werk heeft gehad, dan zijn opvolger er nu aan heeft. Daarom geldt de bepaling onder de Possoërs, dat ingeval de rijst op zulk een stuk boschgrond niet gelukt is, en de ontginner dus geen vergoeding heeft gekregen voor zijne moeite, een eventueele

opvolger, die op datzelfde land rijst wil planten, hem die vergoeding moet geven. Deze bestaat uit een bijl, die dan ook den naam draagt van „voor het doorhakken der rotan-stengels”, d. i. voor het ontginnen.

Land koopen in Westerschen zin kennen de Possoërs dus niet. En wanneer we nu hooren van „gekocht land” onder hen, komt onwillekeurig de gedachte bij ons op: Zou in zulke gevallen misschien sprake zijn van koopen in magischen zin? Dit wordt nog waarschijnlijker, wanneer we zien wat gegeven wordt: kapmessen en koperen borden, dus ijzer en koper. Deze metalen zullen oorspronkelijk de koopers hebben moeten vrijwaren voor de inwerking van vreemde invloeden, waaraan zij als vreemdelingen niet gewend waren.

Het „koopen” van land in magischen zin komt nog sterker uit bij eene gewoonte in Mori, die den naam draagt van „boschland koopen” (*mooli toboe*) om daar namelijk akkers aan te leggen. En dit gebeurt niet door vreemdelingen, maar door de bewoners, de eigenaars van den bodem. Hier kan dus geen sprake zijn van eenige gedachte aan het verkrijgen van rechten op den grond, maar de bedoeling is alleen om met den zoogenaamden koopprijs onzichtbare machten, die door de ontginning van den grond loskomen, en den mensch schaden kunnen, te vernietigen. Als men namelijk in pasgenoemde landstreek een stuk boschgrond wil ontginnen, neemt degene die bij zulke gelegenheden als voorganger fungeert, een witte kip en een bijl, een hakmes en een wiedeijzer, en dit alles brengt hij naar de plek, die zal worden ontgonnen. Het gereedschap stapelt hij op elkaar, en daarnaast legt hij sirih, pinang en kalk. Dan roept hij de geesten van het bosch aan. Is hij daarmee gereed, dan wordt de kip losgelaten, en de leider van de plechtigheid keert terug, de gereedschappen achterlatende. Den volgenden morgen gaat hij weer naar die plek. Is de sirih-pinang verdwenen, en is ook het hoen niet meer te vinden, dan is het een slecht teeken: „de heer van het bosch wil het niet hebben.” Ligt

alles er nog als te voren, dan is de zaak in orde. Het gereedschap neemt men mee naar huis, en een poos daarna komt men weer om het hout te vellen.

De beteekenis van deze handeling is ons nu duidelijk: wanneer het offer niet meer intact is, blijkt hieruit, dat het daar neergelegde ijzer, de sirih, het hoen niet magisch sterk genoeg zijn geweest om den persoonlijk gedachten invloed van den boschgrond onschadelijk te maken. En als deze invloeden zoo sterk zijn, dan is het beter voor den mensch om een ander terrein te zoeken, want anders zou hij daar zeker ziek worden.

3. Laat ik u nu in kennis mogen brengen met eene andere soort van gewoonten, waarbij sprake is van „kooopen” in magischen zin. Ook bij de Possosche vrouwen komt het voor, dat zij na een kleine ter wereld te hebben gebracht, het wicht niet zelf kunnen voeden. [Allerlei middelen kent men om het zog op te wekken, waaronder wel het beste is een soort soep, *galembo* genaamd, die veel gereed gemaakt wordt voor kraamvrouwen en zieken. Voor moeders die haar kinderen niet zelf kunnen voeden, wordt de soep extra scherp van smaak gemaakt door het toevoegen van veel Spaansche peper]. Wanneer iedere buurvrouw een middel aan de hand heeft gedaan, maar alles wat men heeft aangevend zonder resultaat is gebleven, komt men tot het besluit, dat de borsten magisch beïnvloed zijn, waardoor ze zich niet met melk kunnen vullen. Dan is het eenige wat men kan doen, de melk te gaan „kooopen”. Daartoe legt de moeder of een der tantes van de kleine een koperen armband in een fraai mandje, en brengt dit naar het einde van het dorp, waar ze het midden op den weg neerzet. Dat is de prijs waarvoor men de melk van de geesten „koopt”, omdat ze dit kostbare vocht niet vrijwillig willen geven. Vooral in dit geval is het magisch karakter van den koop heel duidelijk, want hier moet het koper niet alleen de onzichtbare machten

onschadelijk maken, maar daartoe wordt een ring gebruikt.

Op de magische beteekenis van den ring voor de Possoërs kan ik hier niet ingaan; ik kan alleen zeggen, dat men daarmee om datgene, dat men voor schadelijke invloeden beveiligen wil, een grens trekt, waaroverheen die invloeden niet kunnen komen. In de tweede plaats is de ring een symbool van het uitspansel. Bij het gebruik van den ring is dan de bedoeling om het booze, dat de zogvorming in de borsten tegenhoudt, in het uitspansel te verspreiden, zoodat het zijne kracht verliest om kwaad te doen.

Er is nog een gebruik onder de Possoërs van gelijken aard, dat in alle streken van Midden Celebes toegepast wordt. Zooals bekend is zijn de Possoërs landbouwers, en ze zijn dit met heel hun hart.

Het meest spannende oogenblik voor hen is, wanneer de korrel in de aar moet komen. Meermalen toch gebeurt het, dat de piekerig overeind staande aar zich niet naar beneden wil buigen, omdat ze licht blijft, niet zwaar wordt gemaakt door de korrels die er zich in vormen. Of de aren worden wit, een teeken dat men alleen hulzen zal krijgen, maar dat de inhoud wegblijft.

Wanneer dan de aren te voorschijn gekomen zijn, maakt de vrouw van den landbouwer zich gereed om het hare te doen, dat de korrel in de aar zal komen. Rechtstreeks daartoe meewerken kan zij niet. Wanneer er geen tegenwerkende invloeden waren, zou de rijst altijd vanzelf rijke vrucht dragen. Die invloeden moet zij trachten te weren: zij zal den korrel in de rijst gaan „kopen”. Daartoe verzamelt zij de bladeren van verschillende boomen, die veel of groote vruchten dragen, zooals de mangga, de lansat, doerian enz. Deze bladeren hakt ze fijn, en daarna doet ze de stukjes in een bakje van sagoebladscheede, of in een kalabas, waaraan zij water toevoegt. Dit bakje laat ze eerst een nacht over in het rijstveld staan, waarna ze den volgenden morgen het gewas met het water besprenkelt. Deze handeling heeft al weinig van „kopen”,

en toch noemt men het met dezen naam. De groote kracht, die de genoemde boomen in staat stelt zoo groote en zoo veel vruchten op te leveren, wordt door het fijnhakken der bladeren losgemaakt, en deze moet booze invloeden, die het vruchtzetten van de rijst willen verhinderen, oplossen, vernietigen. Tevens kunnen ze hun eigen groeikracht aan de rijst mededeelen, en op deze wijze wordt het gewas sterk gemaakt om kwade machten te weerstaan. Om die groeikracht nog meer te bevorderen moet men dit werk doen met loshangend haar omdat de groeikracht er van zich aan de rijst zal mededeelen.

Ik moet hier nu nog een dergelijke gewoonte vertellen, die ik bij den stam der To Pebato heb aangetroffen, maar die waarschijnlijk ook bij andere stammen wordt toegepast. Wanneer namelijk de geheele rijstoogst mislukt is, is dit een bewijs, dat er onzichtbare booze machten aan het werk zijn, die de groeikracht van de rijst tegenhouden. Deze krachten moeten eerst vernietigd worden, wil men het volgende jaar op een goeden oogst rekenen. Om dit te bewerkstelligen maakt men op den grond dien men zal gaan bebouwen, een vierkant gat, en daarin legt men een koperen duit, kralen en zeven stukjes pinang; dan snijdt men een haan den kam af, en laat het daaruit komende bloed in het gat druppelen. Is de eigenaar van den akker vermogend, dan slacht hij een varken, en laat het bloed van dit dier eveneens in het gat druipen. Daarna maakt men het gat weer dicht, en men is overtuigd, dat de oogst dat jaar goed zal gelukken. Ik behoef waarlijk niet veel woorden te gebruiken om te zeggen, dat het koper, de kralen en het bloed moeten dienen om magisch tegenwerkende krachten te ontzenuwen. En hoe noemt men nu deze handeling? „Vruchtbaarheid van den grond koopen van de goden”.

4. Ook nog bij eene andere reeks van gewoonten blijkt duidelijk, dat men bij koopen en verkoopen niet aan eene

transactie zonder meer heeft gedacht. In sommige streken van Midden Celebes wordt in den grond eene zwarte klei-aarde gevonden, die zich uitstekend leent om er potten van te maken. Eene eigenaardigheid van deze klei is, dat ze geplant wordt. Een stukje ter grootte van een turf wordt naar een andere plaats overgebracht, en op een vochtige plek in den grond begraven. De Toradja's beweren, dat deze klei in den grond groeit in zwarte aderen. Wil men nu die klei in zijn land planten, dan „koopt” men een klomp van die aarde uit een ander gebied, waar ze reeds is. De prijs er voor bestaat weer in een koper voorwerp, een van ijzer en kralen.

En dan vraagt ge verwonderd: „Maar voor dienzelfden prijs zoudt ge een twintigtal gereedgemaakte potten kunnen koopen! Waarom is dat stuk klei dan zoo duur?” Dan antwoordt men: „Het is zoo duur omdat het anders niet zou groeien”. Beteekent dit niet, dat als men niet voldoende magisch werkende stoffen gereed houdt, die aarde hare groei-kracht zal verliezen, doordat ze vernietigd wordt door invloeden, die bij de overbrenging in werking treden? Is de bedoeling van dit koopen dan niet die booze machten te vernietigen?

Nog een voorbeeld van denzelfden aard. Ieder weet, dat de Toradja's zich kleeden in geklopte boomschors. Deze wordt bereid van de bast van verschillende boomen; de kwaliteit er van is ook niet dezelfde. De boom die de fijnste en mooiste kleedingstof oplevert is de *ambo* (*Broussonetia papirifera*). Of deze boom oorspronkelijk in Midden Celebes gevonden wordt, dan wel dat hij er ingevoerd is, kan ik niet zeggen. Maar wel is zeker, dat hij in sommige streken van dit land vroeger niet gevonden werd. Daar heeft men den boom gekregen door er uit andere streken eenige stekjes van te koopen. Dit geschiedde steeds voor een vrij hoogen prijs, wederom bestaande in voorwerpen van magisch krachtigen aard. En dan vraagt ge: „Maar wilde men u dan niet enkele stekjes voor niets afstaan?” „Dat zou men wel willen, is dan het antwoord, maar het is beter zulke dingen te koo-

pen, anders zouden de stekken misschien niet willen groeien”.

Nog een voorbeeld: Onder de offerfeesten, die de Possoërs gewend waren te vieren, werd van één bijzonder veel werk gemaakt, namelijk van het zoogenaamde *Pompakawoerake*, de feestelijkheid, waarbij alle meisjes tot priesteressen werden gestempeld. Voor zulk eene gelegenheid waren *Dracaena*-bladeren noodig, de heilige plant van de meeste volken in Indië. Soms had men zelf daarvan niet genoeg, en dan ging men ze „kopen” bij andere stammen. Wanneer men er om vroeg, zou men ze zeker voor niets krijgen, want deze planten groeien als onkruid. Maar dit mag niet. Het is voorschrift, dat ze gekocht moeten worden; meestal geeft men als prijs er voor eigen gebakken schoteltjes van aardewerk, zooals wij weten magisch zeer krachtige voorwerpen. Ook als men vermoedt niet genoeg palmwijn te hebben om alle gasten met dezen drank te bedienen, „koopt” men palmboomen van naburige dorpen, die reeds in bewerking genomen zijn. Men geeft een hoen, dat niet veel meer dan een kuiken is, en daarvoor krijgt men het recht om, zoolang het feest duurt, het vocht van die boomen te nemen. Het alleen te vragen is ook in dit geval niet geoorloofd. Wij hebben hier weer met koopen in magischen zin te doen: bij deze zoo uiterst magische plechtigheid, als het wijden van meisjes tot priesteres, mogen geen dingen gebruikt worden, die, omdat zij van anderen, van vreemden komen, onder onbekende invloeden staan; wij zouden zeggen: onrein zijn. Het aardewerk en het hoen, dat men er voor geeft, moeten het booze dat er aan kleeft, te niet doen.

Wij zien dus, dat alle dingen, waar het in magischen zin op aankomt, „gekocht” moeten worden, d. i. dat daarvoor iets in de plaats gegeven wordt, dat de invloeden, die deze magische kracht zouden kunnen verzwakken, vernietigen. Om hiervan nog een sterk voorbeeld te geven moet ik even buiten Midden Celebes gaan. In de Minahassa had de stam der Tontemboan de gewoonte om voor een dorp dat men stichtte

een paar steenen uit te zoeken. Deze dragen den naam van *toemotowa*, dat „de Roeper” beteekent. Die steenen werden gezocht, terwijl men nauwlettend acht gaf op de gelukvoorspellende kreten van een bepaalden vogel. Telkenmale als men zulk een gelukaanbrengenden kreet vernam, werd een stuk van de balein uit het arenhaar afgebroken. Aan dit stukje werd het geluk van den kreet als het ware vastgelegd, en later werden al die stukjes onder de steenen begraven om ze magisch nog krachtiger te maken. Die steenen, die bij het dorp geplant worden, moeten de levenskracht van de inwoners vasthouden, sterk maken; ze moeten alle boosheden uit de lucht, die het dorp en zijne inwoners bedreigen, neutraliseeren. Aan die steenen zelf mag niets mankeeren, er mogen geen invloeden aankleven, die de krachtige werking ervan zouden kunnen verzwakken, en daarom moeten ze worden gekocht.

In een Tontemboansch verhaal uit den bundel teksten, die door Dr. Adriani is uitgegeven, wordt de gang van zaken aldus beschreven: „Zij gingen dan heen (om de steenen te zoeken) en liepen steeds door, totdat zij werkelijk te hooren kregen het vogelgeluid, dat ze zochten. Daarop keerden ze naar hun huis terug. Toen zij te huis waren, riepen zij eenige menschen op, die sterk genoeg waren om steenen op te lichten, die tot Toemotowa zouden genomen worden. Aan die steenen hadden zij te voren een teeken gemaakt. Toen de lieden gereed waren, gingen zij heen en brachten lijnwaad mede, een overtrek. Toen zij gekomen waren bij die steenen sprak de Priester aldus: „Gij zijt wel steen, maar wij nemen u om aan te offeren en wij noemen u Rewumbene' en Pokalambene'; hier is een stuk lijnwaad waarmede wij u koopen”. Toen legden zij het stuk lijnwaad neer. Nadat zij het hadden neergelegd, keerden zij wederom naar huis terug”. Eerst nadat men weer het noodige getal gunstige vogelgeluiden had vernomen, bracht men de steenen naar het dorp over.¹⁾

¹⁾ *Tontemboansche Teksten*. Vertaling, bl. 202.

En nu ik al deze voorbeelden genoemd heb, vraag ik: „Wat is er magisch van grooter kracht dan een tooverformule, waarmee men op één slag een ziekte kan verdrijven, waarmee men alle dieren onder een ban kan brengen, dat ze de omheining van den akker niet door kunnen breken, dat een kleine, die bij de bevalling maar niet ter wereld wil komen, op hetzelfde oogenblik, dat de formule uitgesproken is, geboren wordt. Moet zulk een formule dan niet aan een ander worden overgedaan onder de noodige voorzorgen, dat geen invloeden de kracht er van zullen verzwakken? Zijn daarvoor niet magisch krachtige voorwerpen noodig, vooral metaal? En is daarvan niet meer noodig, naar gelang de formule sterker en van grooter belang is? Nu begrijpen wij ook, waarom er op den prijs van zoo'n tooverformule of van eenig geneesmiddel niet mag afgedongen worden. Door dit afdingen toch wordt de eigenaar van de formule, het geneesmiddel, ontstemd, en deze ontstemming zou verzwakkend op het gekochte inwerken.

De Possoër zegt: „Wanneer ge een tooverformule aan een ander leert, zonder dat deze haar van u koopt, dan verliest ge uwe kracht, en het helpt niet meer als ge de formule uitspreekt, terwijl al de kracht er van op den ander zou overgaan”. Welk een gedachtengang de Possoër hierbij ook moge hebben gevolgd, het magisch verband tusschen de formule of het geneesmiddel en het koopen er van is duidelijk.

Ik heb er mij met opzet van onthouden voorbeelden bij te brengen van het koopen in magischen zin, die men bij andere volken vindt, omdat dit deze voordracht onnoodig lang zou maken. Alleen wanneer onder de Possoërs geen voorbeeld wordt gevonden van eenig onderdeel van ons onderwerp, heb ik mij veroorloofd bij een ander volk te gaan, ten einde het beeld, dat we bezig zijn ons van „koopen” te vormen, zoo volledig mogelijk te maken. Daarom ging ik naar de Minahassa voor het koopen van steenen, die het dorp beschermen. Zoo moeten wij nu tot de bewoners van

de eilanden der Timor-groep gaan om met nog een eigenaardige wijze van „kopen” kennis te maken, die niet bij de Toradja's wordt gevonden. Die eilandbewoners namelijk tatoueerden zich allen. Dit is op zichzelf niets bijzonders, omdat vele Indonesiërs dit doen, of hebben gedaan. Maar het bijzondere van deze menschen is, dat zij meenen voor de tatouagefiguren, die zij op de armen dragen, vuur of voedsel in het Hiernamaals te kunnen kopen. Het is hier de plaats niet om uiteen te zetten hoe men aan dit geloof kan zijn gekomen, maar wat daarvan ook de aanleiding moge zijn geweest, wij zien er weer uit, dat de Indonesiër onder kopen iets anders verstaat, dan een gewone transactie, die dit woord alleen naar ons begrip inhoudt.

5. Wij moeten nu een ander deel van dit onderwerp nagaan, namelijk het geven van loon, wat natuurlijk in den grond der zaak hetzelfde is als kopen, en wel van de arbeidskracht of de kennis van de menschen. Van handelingen kan evenzeer magische kracht uitgaan als van voorwerpen. Dikwijls wordt iets gedaan, waardoor degene die het doet, zich aan het gevaar blootstelt, dat hij onzichtbaar werkende krachten ontketent, die hem kunnen benadeelen. Ik denk hier bijvoorbeeld aan het korten der tanden bij de Indonesiërs. Vroeger was het algemeen gewoonte in Posso, dat de snijtanden van boven- en onderkaak bij jongens en meisjes tegen den tijd der puberteit werden gekort. Dit was geen gelijklijpen der tanden, zooals dit op Java en in andere streken plaats heeft, maar met een tot zaag vervormd hakmes werd het grootste deel der tanden afgezaagd. Het behoeft ons niet te verwonderen, dat de Possoërs denken, dat door deze operatie heel wat magische kracht uit het lichaam wordt losgemaakt, welke kracht op den operateur inwerkt. Die emanatie van magisch werkende kracht wordt nog verhoogd, wanneer de te opereeren kinderen vóór dien tijd reeds huwelijksgemeenschap hebben uitgeoefend. Is het loon voor tandenkorten een hoen, in het

laatste geval moet het een broek zijn. Het tandenkorten op zichzelf is reeds een gevaar voor den operateur, omdat de daardoor ontstane uitstraling in staat is zijne oogen slecht te maken. Om de werking van deze krachtemanatie te verlammen moet hij een magisch sterk hoen ontvangen. Wordt de toover der gekorte tanden nog versterkt door dien van de uitgeoefende geslachtsgemeenschap, dan is een sterkere magische tegenstroom noodig, en deze ziet men in het katoen van de broek.

Nog een ander voorbeeld: In Napoe is men gewend om het haar van kinderen te snijden wanneer ze wat grooter geworden zijn. Men zegt, dat alleen de moeder dit mag doen, want als een ander het deed, zou hij ziek worden: de buik zou opzwellen, eene ziekte, die speciaal als het gevolg van magische werkende invloeden wordt beschouwd. Wanneer men nu door de omstandigheden gedwongen is, dit werk aan een ander op te dragen, moet men dien persoon daarvoor loon geven. Hier is weer duidelijk, dat dit loon de kwade gevolgen, die het snijden van het haar kan hebben, moet oplossen.

Wanneer men de Toradja'sche maatschappij gekend heeft, voordat vreemde invloeden op haar gingen inwerken, zooals in sterke mate het geval is geweest, toen het Nederlandsch Indisch Gouvernement van deze landen bezit nam, dan weet men dat in dien ouden tijd van loon geven eigenlijk nooit sprake was, wanneer dorpsgenooten iets voor elkaar deden. De eene keer hielp A B met iets, en de andere maal bewees B weer een dienst aan A. Dr. Adriani en ik moesten het in die eerste tijden vaak aan den lijve voelen, dat men voor loonen vrij onverschillig was. Was men ons genegen, dan hielp men ons, desnoods zonder loon; in elk geval bleef dit loon iets zeer bijkomstigs. Dit verschijnsel op zichzelf reeds moet ons tot het besluit brengen, dat het geven van loon bij deze menschen een anderen zin moet hebben dan eene vergoeding voor gedane moeite.

Zoo zal men elkaar zijne kunst in het een of ander voor niets leeren, tenzij magische invloeden daarbij worden gevreesd. Bij het pottenbakken kan men veel tegenspoed ondervinden, doordat het maaksel vaak barst bij het bakken. Dit wordt toegeschreven aan onzichtbare invloeden, die op de klei inwerken. Wanneer nu in Besoa iemand het pottenbakken leert, moet hij aan zijn leermeester allerlei magisch krachtige voorwerpen als loon geven: een bijl of een hakmes (ijzer), een lap katoen, gepelde rijst, gekookte rijst, een hoen en sirih-pinang. Dat dit alles moet dienen om eene schadelijk werkende uitstraling te vernietigen, blijkt duidelijk uit de mededeeling, dat ingeval hij dit alles niet gaf, het pottenbakken hem niet zou gelukken, hij veel tegenspoed daarbij zou ondervinden.

Het slijpen van wapens en messen kan iedere Toradja, en men verwacht van zulk werk geen slechte gevolgen voor den slijper. Maar anders wordt het, wanneer een zwaard moest worden bijgeslepen, waaruit in het gevecht met menschen een stuk was gesprongen. Zoo'n wapen kon alleen worden bijgeslepen door een volwassen persoon; een jongeling had niet genoeg magisch weerstandsvermogen om zulk een zwaard, dat in zoo nauwe aanraking met den magischen mensch was geweest, bij te slijpen, zonder nadeelige gevolgen daarvan te ondervinden. Zelfs een volwassene moest voor dit werk een belooning van een of ander magisch sterk voorwerp ontvangen, anders zouden zijn oogen slecht worden.

Dat er ook aan het maken van een lijk-kist gevaren verbonden zijn, blijkt o.m. uit de bepaling, die in Napoe geldt, dat geen man mag medewerken aan het maken van een lijk-kist, die voor zijn schoonouders bestemd is. Hiervan zou hij een opgezetten harden buik krijgen. En daarom verwondert het ons niet, dat de voorman van hen die de kist maken, loon moet ontvangen. Als wij dan nog vernemen, dat dit loon bestaat in een oude kraal, dan twijfelen wij er geen oogenblik meer aan, dat deze kraal geen vergoeding is voor

het gepresteerde werk, maar dat zij moet dienen om alle kwade invloeden, waaraan hij zich bij dit werk blootgesteld heeft, te niet te doen.

Welke personen komen met meer magische krachten in aanraking dan de priesteressen! Telkenmale dat zij hun levensgeest naar den Hemelheer doen opstijgen, staan ze aan de aanvallen van allerlei booze geesten (lees magisch werkende invloeden) bloot. Bij iedere handeling die ze verrichten om het „booze”, dat de ziekte van een medemensch heeft veroorzaakt, te vernietigen, ontketenen zij krachten, die ook voor hun eigen welzijn gevaarlijk kunnen worden. Zij kunnen die dingen doen, omdat zij magisch krachtige personen zijn. Maar toch moeten zij die hare hulp inroepen, haar steunen met voorwerpen, die door hunne uitstraling de priesteres versterken. En inderdaad zien wij dat het loon van eene priesteres naar Possoschen maatstaf hoog is. Het begint al dadelijk als men naar haar toegaat om haar uit te noodigen haar werk te komen doen. Degene die dit verzoek overbrengt, heeft een mandje bij zich, waarin een koperen armband, een koperen duit, een kapmes, rijst, geklopte boomschors en een ei liggen. Kan men zich een mooier verzameling voorstellen van magisch krachtige voorwerpen! Ik heb eens van alle landschappen opgeschreven welk loon de priesteres voor haar werk ontvangt, en nooit ontbrak er een koperen ring aan; meestal zelfs wordt deze ring boven op al het andere, dat haar als loon gegeven wordt, gelegd. Men zegt het zelf ook: „Wat er ook aan het loon ontbreke, een koperen ring moet er steeds bij zijn”. Alleen als men er geen heeft, en er ook geen krijgen kan, mag men daarvoor in de plaats een koperen duit geven. Die ring of duit geeft aan het loon steeds een magisch karakter, zowel omdat ze van een metaal, koper, zijn, als ook om hun vorm, het symbool van het heelal, waarheen alle magische invloeden verspreid moeten worden.

Na al hetgeen hier besproken is, moeten wij wel tot de

overtuiging komen dat het magische karakter van Koopen, waarop Van Ossenbruggen en anderen gewezen hebben, in Midden Celebes duidelijk aan het licht treedt. En nu wij ons door de bijgebrachte voorbeelden in den gedachtengang van deze primitieven hebben kunnen verplaatsen, willen wij ten slotte nog in dit licht de gewoonte van het betalen van bruidschat bij het huwelijk beschouwen.

6. Gewoonlijk wordt het gebruik om bruidschat te geven te veel naar onze Westersche denkbeelden beoordeeld, en dan uit zich menigmaal, vooral in dezen tijd, waarin de rechten van de vrouw meer erkend beginnen te worden, de verontwaardiging over het feit, dat de vrouw „gekocht” wordt, handelswaar dus is. Vele machthebbers hebben met dwang een einde willen maken aan deze door hen als „schandelijk” gekwalificeerde gewoonte. Gewoonlijk hebben zij er niet anders mee bereikt, dan dat hetzelfde gebruik in anderen vorm en onder andere namen toch gehandhaafd bleef. Het gevaarlijke van al dit ageeren tegen den bruidschat is, dat dit gebruik dat inderdaad hier en daar tot een wezenlijk kwaad is uitgegroeid, geheel onttrokken wordt aan de controle van het Bestuur, en andere leiders van het volk, zooals Zendingen, omdat men het in 't verborgen gaat doen.

Bij het huwelijk spreken de Toradja's ook van „kooppen”, en de bruidschat draagt hier overal den naam van „huwelijkskoopprijs”. Maar wanneer wij zien, dat de positie van de vrouw bij de Toradja's heel wat beter is, en zij heel wat meer rechten heeft, dan tot voor enkele tientallen jaren in Europa de vrouw genoot, dan moeten wij ons afvragen: Is het wel zoo erg gesteld met dat koophuwelijk? Bedoelt de koopprijs van het huwelijk misschien iets anders dan wij Westerlingen er gemeenlijk onder verstaan? Opmerkelijk bijvoorbeeld is al dadelijk, dat ofschoon de Toradja spreekt van „huwelijkskoopprijs”, hij het niet in zijn hoofd zou krijgen om te zeggen: „Ik heb mijn vrouw gekocht”. En als hij

zich op den koop prijs wilde beroepen om zijne vrouw tot eenige dienstprestatie te dwingen, zou daarvan zeker echtscheiding het gevolg zijn. Een slaaf koopt men, en dan mag men met hem doen wat men wil, maar de verhouding tusschen twee echtgenooten is heel anders.

Bij vele volken in Indië heeft de bruidschat inderdaad geheel het karakter gekregen van een koopen in onzen zin van het woord, en is de oorspronkelijke beteekenis van den bruidschat niet meer na te gaan. Dit is onder de Toradja's nog mogelijk. Wij zien hier dat de bruidschat uit twee deelen bestaat. Het eene deel wordt gevormd door zeven voorwerpen, die daarom „de zeven” worden genoemd. Dit getal op zichzelf geeft reeds aan dit deel een magisch karakter. Zeven komt veel voor bij handelingen, die ten doel hebben om magische invloeden te weren of op te lossen. De voorwerpen waaruit „de zeven” bij de bruidschat bestaan zijn louter magisch sterke dingen: een koperen bord, waarop de zes overige zaken gelegd worden, een hakmes, katoen, kralen en borden, een koperen arm- en enkelring. De praktische Possoër, tot wien de magische zin van deze voorwerpen niet zoo duidelijk meer spreekt, geeft aan die dingen eene bepaalde bestemming: het koperen bord dient om er van alles op te leggen, het hakmes is voor den vader van de bruid, de arming (stel u voor: één ring! terwijl de Possosche vrouw er altijd ettelijke tientallen draagt!) is voor de moeder: een lap katoen is voor een lendendoek van den vader; en de streng kralen heet dan te moeten dienen als buikgordel voor de moeder.

Het tweede deel van den bruidschat zou men het economische kunnen noemen. Dit bestaat uit een aantal voorwerpen, dat met tientallen opklimt, 10, 20, 30, enz. De Possosche bruidschat bestaat dus uit een aantal stukken met zeven op de plaats der eenheden. Dit economische deel is grooter of kleiner al naar gelang de ouders van de bruid minder of meer vermogend zijn.

Dat aan dit economische deel oorspronkelijk ook eenige magische beteekenis werd gehecht, zou men uit het volgende kunnen opmaken: In dien ouden tijd waren Dr. Adriani en ik gewend om ook bij te dragen aan den bruidschat van onze kennissen en vrienden onder de Possoërs. Wij gaven dan gewoonlijk katoen, borden, kommen, omdat daaruit de bruidschat gewoonlijk voor het grootste deel bestaat; ook alle voorwerpen van koper zijn daarvoor welkom. Maar nu gebeurde het eens, dat een huwelijk zou plaats hebben, waarvan veel werk werd gemaakt. Voor de aardigheid deed mijne vrouw er toen een paar dingen voor het jonge huishouden bij, o.m. herinner ik mij een kleine lamp. Ik zelf ging met den jongen mee, die een en ander naar den oom van den bruidegom bracht. Deze man had zich belast met het bijeenbrengen van den bruidschat voor zijn neef. Toen hij de huishoudelijke voorwerpen bij de verzameling zag, zette hij dien aan kant en zeide: Die mogen niet bij den bruidschat zijn! Het is mogelijk dat ik te veel achter dit voorval zoek, maar in elk geval staat het magisch karakter van „de zeven” vast. Ook het karakter van het geschenk, dat aan de ouders van het meisje wordt overgereikt, wanneer men om de hand van haar dochter gaat vragen, is magisch. Dit geschenk bestaat uit pinang en een arm- of vingerring.

De meermalen genoemde „zeven” moesten eertijds bij het huwelijk zelf worden afgegeven, terwijl het economische deel langzamerhand kon worden afgedaan. In het landschap Napoe vinden we hetzelfde: Daar is de bruidschat vrij hoog, maar hij behoeft eerst na langen tijd te worden afgedaan. Alleen een aantal voorwerpen, een zwaard, een bijl, zeven hakmessen en de kleeren van de bruid, magische voorwerpen, die alle een eigen naam dragen, moeten vooraf worden voldaan.

Dat de bruidschat oorspronkelijk een magische beteekenis heeft gehad, blijkt ook uit eene gewoonte, die men nog in enkele streken van Midden Celebes volgt. Daar wordt namelijk voor de tweede, vierde, zesde dochter uit een huwelijk

in de plaats van „de zeven” een hond gegeven. De bruid krijgt dan geen katoen, zooals haar oudere zuster heeft gehad, maar voor haar wordt een hond geslacht. Aan den vooravond van den huwelijksdag komt men namelijk samen tot een maaltijd in de woning van de bruid. Een hond, onverschillig wat voor een, een groote of een kleine, een bruine, grijze, gevlekte of zwarte, een mannetje of een wijfje, is op het erf vastgebonden. Een van de familieleden wordt aangewezen om den hond te dooden. Hij hakt het dier den kop af, en legt dien aan den voet van de trap der woning van de bruid. De familie van de bruid moet doen, alsof zij hiervan niets bemerkt. Wanneer de kop van den hond op de aangegeven plaats ligt, gaat een van de oudere familieleden der bruid naar beneden. Hij trapt als bij toeval op den kop en roept uit: „Wie heeft me daar varkensdrek voor het huis neergelegd!” Niemand mag daarop antwoorden.

Het is hier de plaats niet om de onderhandelingen die hierop volgen na te gaan. Ik wil alleen even verklaren waarom juist voor de even dochters een hond wordt geslacht. De dochters veranderen ook niet van rangnummer, als een van haar komt te overlijden. Hetzelfde vinden wij bij de To Napoe, bij wie ook onderscheid gemaakt wordt tusschen de even en de oneven genummerde dochters. Voor een oneven dochter van een voornaam persoon worden zeven, voor een even dochter vier buffels als bruidschat gegeven. De reden van dit verschil hebben wij te zoeken in het ongunstige van het even, en het gunstige van het oneven. Daarom is ook het eerste magisch gevaarlijker dan het tweede, en moeten er dus bijzondere maatregelen genomen worden.

Uit het medegedeelde blijkt dus duidelijk, dat de „koop-som” voor de bruid ook eene magische beteekenis had. Een huwelijk, de vereeniging van een man en een vrouw, is voor primitieven een zeer belangrijke zaak, waaruit niet alleen allerlei magische werkingen zich kunnen ontwikkelen, maar die zelve door allerlei boosheid in de lucht bedreigd wordt, zoodat

het bruidspaar dat in een voor hen zeer gevaarlijken toestand verkeert, door magische voorwerpen beschermd moet worden.

Wij komen dus met Van Ossenbruggen tot de slotsom, „dat men oorspronkelijk bij de betaling daarvan (van den bruidschat) niet de bedoeling heeft gehad, het vermogen van den een te vergrooten ten koste van den ander, tenzij men „vermogen” ook in de alleroorspronkelijkste beteekenis verstaat: macht, magisch vermogen derhalve. Boete- en bruidschat-betaling heeft m.i. de bedoeling de door taboe-verbreking ontketende magie en het daarmee gepaard gaande gevaar te bezweren”.¹⁾

Toen het magisch voelen van de menschen hoe langer hoe meer in animistisch denken overging, verloor de bruidschat geheel en al haar karakter, en ging men in hem niet anders zien dan eene vergoeding voor de werkkraft van het meisje, die men door haar huwelijk zou moeten derven. Dit heeft in sommige streken van Indië tot algeheele ont-aarding van den bruidschat geleid, zoodat daar de vrouw soms inderdaad als koopwaar wordt beschouwd.

Ik heb een poging gedaan om u op een punt te doen doordringen in de gedachten van den Toradja, die op een standpunt staat, dat wij reeds lang verlaten hebben en waarvan slechts hier en daar een enkel overblijfsel voortbestaat, zooals in de gewoonte om bij het ten geschenke geven van een mes of schaar een cent te vragen van den persoon, aan wien men dit voorwerp geeft. De magische zin van deze handeling spreekt nog duidelijk uit de verklaring, die van dit gebruik gegeven wordt, dat namelijk de cent voorkomen moet, dat de vriendschap wordt afgesneden.

Voor hen die met de Indonesiërs om moeten gaan, is het wel noodig deze zijde van hun mentaliteit te kennen, want dan zal veel, dat bij hen voorkomt, en dat door ons eenvoudig als bedriegerij of oplichterij wordt beschouwd en veroordeeld, in een ander licht verschijnen.

¹⁾ *Het primitieve denken*, bl. 246.